

ΕΚΤΑΚΤΟΣ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 29^{ΗΣ} ΜΑΡΤΙΟΥ 1977

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΠΕΤΡΟΥ ΧΑΡΗ

ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ ΒΑΝ ΜΠΕΤΟΒΕΝ
ΟΡΟΣΗΜΟ ΣΤΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΤΕΧΝΗ

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ Κ. ΜΕΝΕΛΑΟΥ ΠΑΛΛΑΝΤΙΟΥ

Πρὶν ἀπὸ ἐπτὰ περίπου χρόνια, εἶχα τὴν τιμὴ νὰ μιλήσω ἀπὸ τὸ βῆμα τῆς Ἀκαδημίας, μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἐπετείου τῶν 200 χρόνων ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ Λουδοβίκου βάν Μπετόβεν. Ἐφέτος πάλι μοῦ δόθηκε ἡ τιμητικὴ ἐντολὴ ν' ἀπασχολήσω τὸ ἴδιο βῆμα, ὡς συμμετοχὴ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηῶν στὴν παγκόσμια ἐκδήλωση φόρου τιμῆς στὴ μνήμη Ἐκείνου, μὲ τὴ συμπλήρωση 150 χρόνων ἀπὸ τὸ θάνατό του.

Εὐχαριστῶ τὴν Ἀκαδημία, πὸν μοῦ ἐμπιστεύθηκε τὴν ἀπότιση τοῦ χρέους τῆς αὐτοῦ. Τὸ βῆμα εἶναι μεγάλο γιὰ τὶς μικρὲς μου δυνάμεις, ἀφοῦ πρόκειται γιὰ μιὰ κολοσσιαία φυσιογνωμία τῆς τέχνης, γιὰ τὴν ὁποία τόσα ἔχουν γραφεῖ ἀπὸ μεγάλους συγγραφεῖς καὶ αἰσθητικούς, φυσιογνωμία, πὸν ἐξακολουθεῖ νὰ καταναρτᾷ μὲ τὸ μεγάλο τῆς ἔργο τὸ παγκόσμιο μουσικὸ στερέωμα.

* * *

Φόρος τιμῆς στὴ μνήμη του θὰ ἦταν, ἂν σᾶς ἐπρότεινα νὰ ξεκινήσουμε σὲ μιὰ νοερὴ ἀναδρομὴ πρὸς τὴ Βιέννη τοῦ 1827.

Θὰ συναντούσαμε ἐκεῖ τὸ μεγάλο μουσικὸ νὰ κοίτεται ἀπὸ καιρὸ ἄρρωστος στὸ κρεβάτι τοῦ φτωχικοῦ του δωματίου. Μᾶς χωρίζουν τέσσερες μέρες ἀπὸ τὶς τελευταῖες του στιγμὲς. Ἡ ἀγωνία τοῦ θανάτου τὸν πνίγει. Ἡ προσπάθειά του νὰ

παλαίφει και πάλι, καθὼς πάλαιψε σ' ὄλη του τῆ ζωῆ, αὐτὴ τῆ φορὰ δὲν πετυχαίνει τίποτα.

Και εἶναι 57 χρόνων μόνο!

Πόσα θὰ εἶχε νὰ προσφέρει τὸ μεγάλο του πνεῦμα! Τί ἀριστουργήματα θὰ εἶχε ἀκόμα κληροδοτήσει στὴν ἀνθρωπότητα, ἂν κρίνουμε ἀπὸ τὰ τελευταῖα του κουαρτέττα, γραμμένα σχεδὸν πρόσφατα!

Ἀρχίζοντας τὴν ὁμιλία μου, θεωρῶ σκόπιμο νὰ παρουσιάσω τὶς αὐθεντικὲς περιγραφὲς ἐκεῖνων, πὺν τὸν ἔζησαν ὡς τὴν τελευταία του στιγμή, μέσα ἀπὸ κείμενα λιγώτερο γνωστά. Πίστεια ἔτσι πὼς δὲν θὰ προδώσω μὲ τὰ δικὰ μου λόγια τὶς ἱερὲς στιγμὲς τῆς ἀγωνίας του καὶ τὴν ἀτμόσφαιρα πὺν ἐπικρατοῦσε μέσα στὸ ἀπέριττο δωμάτιο τοῦ θανάτου, κατὰ τὶς τελευταῖες του μέρες.

23 Μαρτίου 1827, τὸ πρωί. Ὁ γιατρός του Dr Wawruch ἀποφασίζει νὰ τοῦ εἰπεῖ πὼς τὸ τέλος πλησιάζει. Γράφει ὁ ἴδιος: «Ἡ μοιραία μέρα πλησιάζει. Ὁ ὠραῖος μὰ συχνὰ τόσο δύσκολος ἐπαγγελματικὰ ρόλος τοῦ γιατροῦ, μοῦ ἐπέβαλε νὰ προβλέψω στὸν ἐτοιμοθάνατο φίλο αὐτὴν τὴ μέρα, γιὰ νὰ φροντίσει τὰ καθήκοντά του ὡς πολίτη καὶ νὰ τακτοποιηεῖ μὲ τὴ θρησκεία. Παίροντας ὄλες τὶς προφυλάξεις, ἔγραψα σ' ἓνα φύλλο χαρτί (ἔτσι κάναμε γιὰ νὰ μᾶς ἀκούσει) μερικὲς προειδοποιητικὲς γραμμὲς. Ὁ Beethoven τὶς διάβασε μὲ μιὰν αὐτοκνηριαχία μοναδική, ἀργὰ καὶ σκεπτικά... Τὸ πρόσωπό του μεταμορφώθηκε. Μοῦ ἀπλωσε ἐγκάρδια καὶ βαρεῖα τὸ χέρι καὶ μοῦ εἶπε: «Φωνάζτε τὸν παπᾶ». Ὑστερα σπαμάτησε σκεπτικός. Μοῦ ἔκανε μιὰ κίνηση τῆς κεφαλῆς, λέγοντάς μου φιλικά: «Θὰ σᾶς ξαναδῶ σὲ λίγο». Ἀργότερα, ὁ Beethoven, μὲ κείνη τὴν εὐλαβικὴ ὑποταγὴ πὺν βυθίζεται ἄφοβα στὴν αἰωνιότητα, ἐξομολογήθηκε καί, ἀπενθνόμενος στοὺς φίλους πὺν τὸν περιστοιχίζαν, εἶπε: «Plaudite, amici! Comœdia finita est!».

23 Μαρτίου, ἀπόγεμα. Ὁ φίλος του Γεράρδος Φὸν Μπράουνινγκ περιγράφει τὴ σκηνὴ τῆς ἀναγκαίας ὑπογραφῆς ἀπὸ τὸν Μπετόβεν ἑνὸς κωδικιέλλου, γιὰ τὴ μεταβίβαση τῆς ἐπιτροπείας τοῦ ἀνηψιοῦ του Κάρολ σ' αὐτόν: «Ὁ ἐτοιμοθάνατος, πὺν εἶχε τὴ συνήθεια νὰ γράφει γρήγορα, ὑπέγραψε καὶ ξαναὑπέγραψε μὲ κόπο, μὲ τρεμάμενο χέρι, γιὰ τελευταία φορὰ, ἀκόμα εὐδανάργνωστα, ἀλλὰ ξεχνώντας κάθε φορὰ ἓνα ἀπὸ τὰ μεσαῖα γράμματα, τὴ μιὰ φορὰ τὸ h, τὴν ἄλλη τὸ e».

24 Μαρτίου πρωί. Ὁ Beethoven δέχεται τὴ Θεία Μετάληψη καὶ εὐχαριστεῖ τὸν παπᾶ. Ὁ Schindler πὺν ἦταν παρὼν μαζὶ μὲ ἄλλους, περιγράφει μερικὲς μέρες ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Μπετόβεν, σ' ἓνα γράμμα του πρὸς τὸν Schott, τὴν ἐξῆς σκηνή, ἀμέσως μετὰ τὴ μετάληψη: «Τὴ στιγμή αὐτὴ μπῆκε στὸ δωμάτιο τὸ παιδί τοῦ γραφείου τοῦ κυρίου Συμβούλου Φὸν Μπράουνινγκ, μὲ τὸ μικρὸ κιβώτιο τῶν κρασιῶν καὶ τῶν ποτῶν, πὺν τοῦ στείλατε. Ἦταν μία παρὰ τέταρτο.

Ἀκούμπησε (ὁ Μπετόβεν) τὶς δύο μοτιίλλιες *Rüdesheimer* στὸ τραπέζι, κοντὰ στὸ κρεβάτι του, τὶς κύτταξε καὶ εἶπε : «Κρῖμα . . . κρῖμα . . . πολὺ ἀργά!» Ἀυτὰ ἦταν τὰ τελευταῖα του λόγια. Ἀμέσως μετὰ μπῆκε σὲ ἀγωνία, χωρὶς νὰ κατορθώσει νὰ ἀρθρώσει τίποτα πιά. Κατὰ τὸ βράδυ ἔχασε τὶς αἰσθήσεις του καὶ ἄρχισε νὰ παραληρεῖ. Ἦταν τρομερὸ νὰ παρακολουθεῖ κανεὶς αὐτὴ τὴν ἀγωνία, ἐπειδὴ ἡ φύση του καὶ πρὸ πάντων τὸ στήθος του, ἦταν ἐξαιρετικὰ δυνατά).

Στὶς 25 Μαρτίου ὁ Μπετόβεν πέφτει σὲ κῶμα. Ὁ φὸν Μπρόουινγκ γράφει : «Ὁ μεγάλος ἄνδρας κοίτονταν χωρὶς νὰ καταλαβαίνει τίποτα, ἀγωνιώντας καὶ ἀναπνέοντας μὲ τέτοιο θόρυβο, πὺν ὁ ῥόγχος του μποροῦσε ν' ἀκουστεῖ μακρυνά. Ὁ δυνατὸς σκελετὸς του, τὰ ἄθικτα πνευμόνια του, πάλευαν σὰν γίγαντες στὸ πλησίασμα τοῦ θανάτου. Τὸ θέαμα ἦταν τρομακτικό. Ἄν καὶ ξέραμε ὅτι δὲν ὑπέφερε πιά ὁ δύστυχος, ἦταν, παρ' ὅλα αὐτά, τραγικὸ νὰ παρατηρεῖς ὅτι αὐτὴ ἡ εὐγενικὴ ὑπαρξη, πὺν σὲ λίγο θὰ γινόταν ἀνεπανόρθωτα ἢ λεία τῶν δυνάμεων τῆς καταστροφῆς, βρισκόταν μακρυνά ἀπὸ κάθε δυνατὴ ἐπικοινωνία. Ἀπὸ τὶς 25 τοῦ μηνὸς σκεφτόμαστε πὺς δὲν θὰ ἔβγαζε τὴ νύχτα, ἐν τούτοις στὶς 26 τὸν βρήκαμε πάλι νὰ ζεῖ, μὲ ῥόγχο πὺν θορυβώδη, ἂν εἶναι δυνατόν, ἀπὸ τὸν χθεσινὸ . . .».

27 Μαρτίου 1827. Ὁ Μπετόβεν πεθαίνει. Ὁ Ἀνσέλμος *Hüttenbrenner*, ἕνας ἀπὸ τοὺς μάρτυρες τοῦ θανάτου του, περιγράφει σὲ ἕνα κατοπινὸ του γράμμα τὶς τελευταῖες του στιγμὲς. «Ἡ Κυρία βὰν Μπετόβεν (πρόκειται γιὰ τὴ γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ του) καὶ ἐγὼ εἴμαστε μόνου στὸ νεκρικὸ δωμάτιο κατὰ τὶς τελευταῖες στιγμὲς τοῦ Μπετόβεν. Κοίτονταν χωρὶς ν' ἀντιλαμβάνεται μέσα στὸ ῥόγχο τῆς ἀγωνίας, ἀπὸ τὶς 3 τὸ ἀπόγεμα μέχρι καὶ μετὰ τὶς 5. Τότε, μιὰ ἀστραπὴ συνοδευόμενη ἀπὸ ἕνα δυνατὸ κεραυνὸ, φώτισε τὸ δωμάτιο. Μπροστὰ στὸ σπῆτι τὸ ἔδαφος ἦταν σκεπασμένο μὲ χιόνι. Σ' αὐτὸ τὸ ἀπροσδόκητο φαινόμενο, πὺν μᾶς ἐντυπωσίασε ζωηρά, ὁ Μπετόβεν ἄνοιξε τὰ μάτια του. Ἀνασήκωσε τὸ δεξιὸ του χέρι καὶ μὲ τὴ γροθιά σφιγμένη καὶ μὲ ὕφος ἄγριο καὶ ἀπειλητικὸ, στύλωσε γιὰ μερικὰ δευτερόλεπτα τὸ βλέμμα του ψηλά, σὰν νὰ ἤθελε νὰ πεῖ : «Ἐχθρικές δυνάμεις, σᾶς προκαλῶ ! Φύγετε ! Ὁ Θεὸς εἶναι μαζί μου», ἢ σὰν νὰ ἦταν ἔτοιμος νὰ φωνάξει, καθὼς ὁ γενναῖος ἀρχηγὸς πὺν ἐμπνυχῶνει τὰ στρατεύματά του, «Θάρρος, στρατιῶτες. Πίστη ! Ἡ νίκη εἶναι δική μας !». Ὅταν τὸ χέρι ξανάπεσε στὸ κρεβάτι, τὰ μάτια του ἦταν μισόκλειστα. Τὸ δεξιὸ μου χέρι συγκρατοῦσε τὸ κεφάλι του καὶ τὸ ἀριστερὸ μου ἀκουμποῦσε στὸ στήθος του. Καμμιά ἀναπνοὴ δὲν ἔβγαине πιά ἀπὸ τὰ χεῖλια του. Ἡ καρδιά του εἶχε σταματήσει νὰ χτυπᾷ. Ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ μεγάλου Δασκάλου τῶν ἡχων πετοῦσε ἀπὸ τὸν κόσμον αὐτὸ τῆς ἀταπάτης πρὸς τὸ βασιλεῖο τῆς ἀλήθειας !

Ἔκλεισα τὰ μάτια τοῦ νεκροῦ, τοῦ ἀπόθεσα ἓνα φιλὶ στὸ μέτωπο, στὸ στόμα καὶ στὰ χέρια».

* * *

Plaudite amici ! Comædia finita est.

Ἡ προτροπὴ τῶν Ρωμαίων ἠθοποιῶν πρὸς τὸ ἀφελὲς κοινὸ νὰ χειροκροτήσῃ, γιατί ἡ παράσταση τελείωσε, εἶχε γίνῃ ἐκφραση σαρκαστικὴ στὰ χεῖλη τοῦ Μπετόβεν, τέσσερες μέρες προτοῦ πεθάνει. Κρατοῦμε τὴν τραγικότητα τῆς εἰρωνείας τοῦ *comædia finita est* γιὰ τὸν θάνατο, ἀλλὰ ἀκολουθοῦμε ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, σὲ ὅλα τὰ πλάτη τῆς γῆς, τὴν προτροπὴ τοῦ *plaudite amici*. Καὶ χειροκροτοῦμε τὸ ἀνεπανάληπτο ἔργο τοῦ ἀθάνατου συνθέτη. Καὶ θὰ τὸ χειροκροτεῖ γιὰ πολὺ ἀκόμη ἡ ἀνθρωπότητα, μέχρι τοῦλάχιστον νὰ βρεῖ τὸν ἄλλο Μεγάλον ἐκφραστή τῆς, πὺ θὰ εἰσχωρήσῃ καὶ κείνος στὰ βάθη τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδιάς τῆς, γιὰ νὰ νοιώσῃ ξανὰ μέσα ἀπὸ τὸ ἔργο του τὴν πηγὴ τῆς ζωντανῆς φλόγας πού, καίει. Νὰ αἰσθανθεῖ ἡ ψυχὴ τῆς πάλι τὴ γλυκεῖα ἐκείνη θαλπωρὴ, πὺ ἀναλιγώνοντας τὶς παγωμένους πτυχὰς τῆς, νὰ κάνει τὸ νοῦ καὶ τὰ αἰσθήματα νὰ ξυπνοῦν, νὰ συνέρχονται, ἔτοιμα κάποια στιγμή νὰ συλλάβουν πάνοπλο τὸ τέλει νόημα τῆς ζωῆς καὶ ν' ἀποκαλύψουν σὲ ὅλη του τὴν ἔκταση τὸ ὄραμα τῆς πραγματικῆς ἔννοιας τοῦ Ὁραίου καὶ τῆς Ἀλήθειας. Αὐτός, ἄλλωστε, εἶναι ὁ μακρότερος στόχος τῶν μεγάλων δημιουργῶν τῆς τέχνης ὅλων τῶν ἐποχῶν. Πρῶτος ἀνάμεσα στοὺς πρώτους στέκει ἀναμφισβήτητα ὁ Μπετόβεν.

Τί νὰ εἶναι ἄραγε ἐκεῖνο ἀπὸ τὴν τέχνη του, πὺ ἀγγιξε τόσο τὸν ἄνθρωπο ;

Εἶναι οἱ ὠραῖες του μελωδίαι ; Δὲν θὰ ὑπῆρχε φθηνότερη ἐξήγηση ἀπ' αὐτή.

Εἶναι οἱ ἁρμονίαι του, τὰ θέματά του, οἱ φόρμες τῶν ἔργων του ; Πολλοὶ ἔγραψαν καὶ γράφουν μὲ τὰ ἴδια αὐτὰ μέσα.

Δὲν θὰ πρέπει νὰ ὑπάρχει ἀμφιβολία πὺς στὸ Μπετόβεν, πρῶτα ἀπ' ὅλα, εἶναι ἡ ἐκφραση τῆς στρατευόμενης μεγαλοφυΐας μέσα στὴν ἀπεραντώσῃ τῆς ἐλεύθερης φύσης. Νομίζω πὺς κάπως ἔτσι θὰ πρέπει νὰ ἐξηγήσουμε τὸ φαινόμενο αὐτό, πὺ κατόρθωσε νὰ κάνει χειροπιαστὴ τὴν πὺ ἀφηρημένη ἀπὸ τὶς τέχνες. Ἡ, καλλίτερα, εἶναι ἡ ἴδια ἡ τέχνη του, πὺ εἶχε τὴ δύναμη νὰ πιάσει ἀπὸ τὸ χέρι τὸν ἄνθρωπο, γιὰ νὰ τὸν ὀδηγήσῃ ψηλότερα, μεσολαβητῆς του μπροστὰ στὸ Θεό.

«Τὸ κράτος μου εἶναι στοὺς αἰθέρες», ἔγραφε στὸ Φραγκίσκο φὸν Μπρούνσβικ. Ἐκεῖ ζητοῦσε νὰ ὀδηγήσῃ τοὺς ἀθρώπους. Καὶ κείνοι τὸ κατάλαβαν. Εἶδαν, ἄκουσαν, ἔνοιωσαν στὸ Μπετόβεν τὸν ἴδιο τους τὸν ἑαυτό. Τὰ ὄνειρά τους, τὰ πάθη τους, τὶς χαρὰς καὶ τὶς ἀπογοητεύσεις τους, τὸν πόθο ν' ἀνεβοῦν σὲ σφαιρὸς

ψηλότερες. Διέκριναν ένα κομμάτι ή και ολόκληρο τὸν ἑαυτό τους μέσα του. Εἶχε γίνει ὁ μεγάλος δικός τους!

Γιατὶ ὁ Μπετόβεν ξεπήδησε ἀπὸ ἀνάμεσά τους. Δὲν εἶναι ἡ ἀμέριμνη χρυσή βροχή, πὸν ἔπεσε ἀπὸ ψηλά.

Εἶναι ἡ καυτὴ λάβα, πὸν ξεπετάχτηκε μαχόμενὴ ἀπὸ τὰ ἔγκατα τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς.

Εἶναι ὁ σκληρὸς πολεμιστής, πὸν χάλκευε τὴν τέχνη του μὲ ὄνειρα καὶ ἀπογοητεύσεις.

Εἶναι ἡ προσωποποίηση τῆς ἀγωνίας τοῦ ὑπεύθυνου γιὰ τὴν ἀνθρώπινη μοῖρα.

Εἶναι ὁ ἐκούσιος («αἴρων τὰς ἀμαρτίας τοῦ κόσμου») πάνω στὸ χοντροκομμένο κορμὶ του.

Εἶναι ὁ βάρδος καὶ ὁ ἥρωας μαζί, τῆς ἀνθρώπινης προσπάθειας.

Τὸ ρόλο του αὐτὸν μὲ τίποτα δὲν τὸν ἄλλαξε σ' ὄλη του τὴ ζωὴ. Τὴν ἐποχὴ πὸν γράφει τὴν Πέμπτη του Συμφωνία εἶναι βαθειὰ ἐρωτευμένος μὲ τὴν Τερέζα φὸν Μπρούνσβικ. Ἐκείνη τὸν ἀγαπᾷ ἀπὸ τὰ παιδικὰ της χρόνια, τὸν καιρὸ πὸν ἦταν δάσκαλός της. Ἀρραβωνιάζονται, κανεὶς ὅμως δὲν ξέρει τὸ λόγο πὸν ἐμπόδισε τὴν ἔνωσή τους. Εἶναι τὰ χρήματα πὸν ἔλειπαν; Ἡ κοινωνικὴ τους διαφορὰ; Ὅ,τι καὶ νὰ ἦταν, ὁ Μπετόβεν τὴ φύλαξε βαθειὰ μέσα στὴν ψυχὴ του, ἄγγελο παρήγορο σὲ κάθε δυστυχία του. Πόσο ὅμως αἰσθάνεται τὴν ἀποστολὴ του ὡς καλλιτέχνη πάνω ἀπὸ τὶς ἐπιθυμίες τῆς καρδιάς, φαίνεται στὸ ἡμερολόγιό του, στὰ 1812. Γράφει ἐκεῖ: «Ὑποταγὴ, βαθειὰ ὑποταγὴ στὸ πεπρωμένο σου! Δὲν μπορεῖς πιά νὰ ὑπάρχεις γιὰ τὸν ἑαυτό σου, παρὰ μόνο γιὰ τοὺς ἄλλους. Γιὰ σένα δὲν ὑπάρχει ἄλλη εὐτυχία ἀπὸ τὴν τέχνη σου. Θεέ μου, δός μου τὴ δύναμη νὰ νικήσω τὸν ἑαυτό μου. Γιατὶ τίποτα δὲν πρέπει νὰ μὲ δεσμεύει στὴ ζωή».

Ὁ Μπετόβεν εἶναι ἡ ἀνθρώπινη ἔκφραση τῆς φύσης. Συγκεντρώνει καὶ συγκροτεῖ ὡς ἄνθρωπος καὶ ὡς καλλιτέχνης ὄλη τὴν κλίμακα τῶν ἀντιθέσεων, πὸν χαρακτηρίζουν τὴ φύση. Δὲν εἶναι ὁ μουσικὸς τῆς χάρις, τῆς φιλοσοφικῆς σκέψης, τοῦ θυμοῦ, τῆς εἰρωνείας, τοῦ χιοῦμορ, τοῦ αἰσθηματικοῦ βάθους, τοῦ ἀπέραντου λυρισμοῦ, τοῦ ἀδστηροῦ κλασσικοῦ περιγράμματος. Εἶναι ὁ συνδυασμὸς ὄλων αὐτῶν, πὸν οἱ ἀντιστοιχίες τους χαρακτηρίζουν τὰ φυσικὰ φαινόμενα:

Εἶναι ἡ καταγίδα καὶ ἡ γαλήνη. Ὁ μανιακὸς τυφώνας καὶ ἡ χαϊδευτικὴ αἴρα. Ἡ βαρεὶά συννεφιά καὶ ἡ λιόχαρη μέρα. Ὁ βρυχηθμὸς τοῦ λιονταριοῦ καὶ τοῦ κορδαλλοῦ τὸ τραγοῦδι.

Σὲ τέτοιες σκέψεις ὀδηγεῖσαι ἀπὸ τὸ ἔργο του, ἀλλὰ καὶ σὲ ἀντίστοιχες ἀπὸ τὴ μορφὴ του. Σὲ ἡλικία 42 ἐτῶν, δεκαπέντε δηλ. χρόνια πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατό του, ἔγινε ἡ γνωστὴ σὲ ὄλο τὸν κόσμο γύψινη μάσκα του. Εἶναι ἡ ἐποχὴ πὸν τὸ

πύρινό του αίμα σφυροκοποῦσε τις φλέβες, στην πάλη με τις αντιξοότητες τῆς ζωῆς.

Δὲν χρειάζεται νὰ εἶναι κανεὶς φυσιογνωμιστής, γιὰ νὰ διακρίνει τὸν ἀγώνα καὶ τὴν ὁδύνη, πὺν κρύβονται κάτω ἀπὸ τὸν κρῦο αὐτὸ γύψο, ἀθθεντικὸ μάρτυρα τῆς φλογερῆς μορφῆς καὶ τῆς ιδιοσυγκρασίας τοῦ Μπετόβεν. Οἱ σκέψεις κοχλάζουν πίσω ἀπὸ τὸ φαροδὸ μέτωπο, ποτισμένες ἀπὸ τὸ δυνατὸ, πρωτόγονο αἷμα τοῦ πληβείου. Σκέψεις βαρεῖες, πὺν ἀδλακώνουν τὰ μάγουλα καὶ ρίχνουν πρὸς τὰ κάτω τὰ χεῖλια καὶ τὸ σαγόνι, σὲ μιὰν εἰκόνα ἀντιθετικῆ, πὺν ἐκφράζει ἰσοδύναμα τὴ θλίψη ἀλλὰ καὶ τὸ πεῖσμα, τὸν ἀγώνα καὶ τὴν ὁδύνη, τὴν ἀπόφαση καὶ τὴν παραίτηση, τὴν πρόκληση καὶ τὴν ἐγκατάλειψη. Ἀντινομίες αὐτές, πὺν διηγοῦνται ὁμως μιὰ σπαραχτικὴ ἱστορία ζωῆς, μαζὶ μετὰ τὸ ἀντίστοιχο ἔργο τῆς.

Σπάνια περίπτωση ἀνθρώπινου χαρακτήρα μετὰ τέτοιες ἀντιθέσεις, ἀλλὰ καὶ θαυμαστὴ περίπτωση δημιουργοῦ, ἐξαιτίας ἀκριβῶς αὐτῶν τῶν ἀντιθέσεων.

Πολλοὶ παραξελεύτηκαν γιὰ τὸν σκελετὸ αὐτοῦ τοῦ ἄσχημου καὶ κοντόσωμου ἄντρα, γιὰ «τὴν εὐρωστία του, τὴ δύναμή του, σπάνιο πρᾶγμα γιὰ ἕνα ἀνώτερο πνεῦμα», καθὼς εἶπαν. Ὁ ἕνας θαυμάζει τοὺς δυνατοὺς του μῶνες, ὁ ἄλλος τὸν χαρακτηρίζει κωκλώπειο. «Θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ τὸν φαντασθεῖ νὰ ἀγγίζει τὴν ἡλικία τοῦ Μαθουάλα. Ἐφτανε, ὁμως, ἡ ὀρμητικὴ ὥθηση μιᾶς ὀλέθριας ἐπίδρασης, γιὰ νὰ σπάσει τόσο νωρὶς τὸν πανίσχυρο αὐτὸ στύλο», εἶπαν ἄλλοι.

Αὐτὴ ἡ «ὀλέθρια ἐπίδραση» φαίνεται νὰ ἐπήγασε ἀπὸ τὸ ἴδιο του τὸ νευρικὸ σύστημα, πρᾶγμα πὺν ἀπὸ νωρὶς κατάλαβαν οἱ φίλοι του. «Ὅλοι τὸν χαρακτηρίζουν ὀξύθυμο στὸν ὑπέριστατο βαθμὸ. Περνάει ἀπότομα ἀπὸ τὴν ἀφέλεια στὴ δυσπιστία. Κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ φέρει στὸ μυαλό του τὴν ἐράσμια ἔκφραση τοῦ προσώπου του, χωρὶς νὰ σκεφθεῖ ἀμέσως αὐτὴ τὴν εἰκόνα: «Ὅταν ἀνακατεύει ὁ ἀέρας τὰ μαλλιά τῆς κεφαλῆς του, ἔχει, ἀλήθεια, κάτι τὸ δαιμονικόν. Σὲ ὄλο του τὸ πρόσωπο αὐτὴ ἡ διαρκὴς ἔνταση, αὐτὴ ἡ πονεμένη ἀνησυχία. Ξεπετάει ζωηρὰ μιὰν εὐθυμὴ λέξη καὶ πάλι ἀμέσως ξαναπέφτει στὴ σκοτεινὴ σιωπή».

Τὸ ντύσιμό του εἶναι ἀτημέλητο. Φοράει ὅπως τύχει τὸ καπέλλο του, ἀλλὰ, κρατᾷ τὸ κεφάλι του πάντα ψηλά. Δὲν εἶναι μόνον ἀπὸ ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπεια, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὑπερηφάνεια γιὰ τὴν ἀποστολὴ του. Εἶναι χαρακτηριστικὸ τὸ γνωστὸ ἐκεῖνο περιστατικὸ μετὰ τὸν Γκαῖτε. Ἡ γνωριμία τους ἔγινε στὰ 1812. Οἱ δύο χαρακτηῆρες, ἀντίθετοι σὲ πολλά, ἤρθαν πολλὲς φορὲς σὲ σύγκρουση μετὰξὺ τους. Ὁ ὀρκισμένος δημοκράτης δὲν μπορούσε ν' ἀνεχθεῖ τὸν αὐλικὸ σύμβουλο. Καὶ διηγεῖται ὁ ἴδιος τὴν παρακάτω σκηνή: «Οἱ βασιληάδες καὶ οἱ πρίγκηπες εὐκόλα μποροῦν νὰ κατασκευάσουν καθηγητὲς καὶ μυστικοσυμβούλους καὶ νὰ τοὺς γεμίζουν μετὰ παράσημα καὶ τίτλους. Δὲν μποροῦν ὁμως νὰ κατασκευάσουν μεγάλα πνεύματα, πὺν νὰ στέκουν πάνω ἀπὸ τὴν κόπρη τοῦ κόσμου. Καὶ ὅταν δύο ἀνθρω-

ΠΑΑ 1977

ποι, σὰν ἐμένα καὶ τὸν Γκαϊτε, βρίσκονται μαζί, ὀφείλουν οἱ κύριοι αὐτοὶ νὰ καταλαβαίνουν τὸ μεγαλεῖο μας... Χθὲς συναντήσαμε στὸ δρόμο τὴν αὐτοκρατορικὴν οἰκογένεια. Ὁ Γκαϊτε ἄφησε τὸ μπράτσο μου, γιὰ νὰ πάει νὰ σταθεῖ στὴν ἄκρη τοῦ δρόμου. Ὁ,τι καὶ νὰ τοῦ εἶπα δὲν στάθηκε ἱκανὸ νὰ τὸν καταφέρει νὰ κάνει οὔτε ἓνα βῆμα. Ἐχῶσα τότε τὸ καπέλλο στὸ κεφάλι μου, κούμπωσα τὸ σακκάκι μου καὶ ὤρμησα μέσα στοὺς πυκνοὺς ὄμιλους μὲ τὰ χέρια πίσω. Πρίγκηπες καὶ ἀδελφικοὶ κάταν παράταξη στὸ πέρασμά μου. Ὁ δούκας Ροδόλφος μοῦ ἔβγαλε τὸ καπέλλο. Ἡ αὐτοκράτειρα μὲ χαιρέτησε πρώτη. Ὅλοι οἱ μεγάλοι μὲ γνωρίζουν. Εἶδα καὶ τὴν κοστωδιά νὰ περνᾷ μπροστὰ ἀπὸ τὸν Γκαϊτε. Αὐτὸς στεκόταν στὴν ἄκρη τοῦ δρόμου, σκύβοντας χαμηλά, μὲ τὸ καπέλλο στὸ χέρι. Ὑστερα τοῦ τᾶπα γιὰ καλά. Δὲν τοῦ συχώρεσα τίποτα».

Πιστεύοντας στὴν ἀριστοκρατία τοῦ πνεύματος καὶ μόνο, δὲν ἦταν δυνατὸν ὁ Μπετόβεν ν' ἀντιδράσει διαφορετικὰ, μὲ τὸν αὐθορητισμὸ μάλιστα πὸν τὸν χαρακτηρίζε.

Κάτι ἀνάλογο πάλι εἶχε συμβεῖ μὲ τὴν Τρίτη του Συμφωνία. Φλογερὸς ὀπαδὸς τῆς ἀπεριόριστης ἀτομικῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας καὶ ἐλπίζοντας πολλὰ ἀπὸ τὸν Ναπολέοντα, σχεδιάζει τὸ ἔργο μὲ τὸ ὄνομα *Buonaparte*. Ἡ στέψη ὅμως τοῦ Ναπολέοντα σὲ αὐτοκράτορα τὸν κάνει ἔξω φρενῶν. «Ὡστε καὶ αὐτὸς δὲν ἦταν παρὰ ἓνας κοινὸς ἄνθρωπος» λέει. Καὶ σκίζει τὴν ἀφιέρωση, γιὰ νὰ γράψει ἀόριστα στὴ θέση τῆς «Συμφωνία Ἑρωϊκῆ, γραμμὴν γιὰ νὰ τιμήσει τὴ μνήμη ἑνὸς μεγάλου ἀνδρός».

Τοῦ ἀρέσει νὰ συνθέτει στὸ ὑπαιθρο. «Κανεὶς δὲν ἀγαπᾷ τόσο τὴν ἐξοχή, ὅσο ἐγώ», γράφει. «Δάση, δέντρα, βράχοι, ὅλα μιλοῦν σὰν τὸν ἄνθρωπο· μοῦ φαίνεται στὴν ἐξοχή πὸς κάθε δέντρο μὲ προσφωνεῖ: «Χαῖρε, νὰ εἶσαι πάντα εὐτυχοσμένος». Ὡ Θεέ, στὰ δάση εἶμαι εὐτυχῆς, στὰ δάση πὸν κάθε δέντρο μιλάει γιὰ Σένα».

Κυττάει ψηλά, χαμηλά, σκέφτεται, γράφει. Ποτὲ ὅμως δὲν γράφει, χωρὶς νὰ ξαναγυρίσει ν' ἀλλάξει κάτι. Ἡ φύση του γεμάτη ἀντιθέσεις καὶ αὐτοσυγκρουσεῖς, πλούσια σὲ ἀντιλογίες, δὲν θὰ μπορούσε εὐκολὰ νὰ συμβιβασθεῖ μὲ τὸν ἑαυτὸ της. Διατυπώνει μιὰ μουσικὴ ἰδέα, ἀλλὰ ὕστερα τὴν παραλλάζει τόσο, πὸν τὰ προχειρά του καταντοῦν νὰ μὴν διαβάζονται. Ἀπὸ τὴ μαρτυρικὴ ὅμως αὐτὴ ἐπεξεργασία, θὰ φέρει τὸ ἔργο στὰ πανανθρώπινα μέτρα, γιὰ νὰ τοῦ ἐξασφαλίσει τὴ σταθερὴ ἐπιβίωσή του.

Εἶχε ἀρχίσει τὸ συνθετικὸ του ἔργο, ὅταν στὰ 26 του περίπου χρόνια αἰσθάνθηκε τὰ πρῶτα συμπτώματα τῆς βαρηκοΐας του, πὸν ἀργότερα ἐξελίχθηκε σὲ πλήρη κώφωση.

Αὐτὴ ἡ περιέργη ἀντινομία τῆς φύσης, τὸν ἔκανε μέρα μὲ τὴ μέρα καὶ πιὸ δυστυχῆ. Ἔγινε λακωνικός, τόσο πὸν ὁ κόσμος ἄρχισε νὰ τὸν περνᾷ γιὰ μισάνθρωπο. Πολλὰ εἶναι τὰ γράμματά του σὲ φίλους, χαρακτηριστικὰ τῆς ἀγωνίας καὶ τῆς ἀπελπισίας του. Ξεχωρίζω ἓνα, πὸν ἀπευθύνεται στὸν φίλο του *Wegeler*. «Ζῶ ἐλεεινά! Εἶναι τώρα δυὸ χρόνια, πὸν μοῦ εἶναι ἀδύνατο νὰ κουβεντιάσω μὲ τοὺς ἀνθρώπους. Εἶμαι κουφός! Ἄν ἔκανα ἄλλο ἐπάγγελμα κάτι θὰ κατάφερα. Μὰ στὴ δουλειά μου εἶναι τρομερό. Ὁ Πλούταρχος μὲ ὀδήγησε στὴν ἐγκαρτέρηση. Θέλω, ἂν εἶναι δυνατό, νὰ ψηφίσω τὴν μοίρα μου, μὰ ὑπάρχουν στιγμὲς στὴ ζωὴ μου, πὸν εἶμαι τὸ πιὸ δυστυχισμένο πλάσμα τοῦ Θεοῦ. Ἐγκαρτέρηση! Τὶ φοβερὸ καταφύγιο. Καὶ ὅμως, εἶναι τὸ μόνο πὸν μοῦ ἀπόμεινε».

Ἡ ἀπελπισία τοῦ ὑπαγορεύει ἓνα γράμμα στοὺς ἀδελφούς του, γνωστὸ μὲ τὸ ὄνομα «*Διαθήκη τοῦ Heiligenstadt*». Ἐνα κείμενο — κραυγὴ ἑνὸς ἀνθρώπου πὸν σπαράζει. Διαβάζοντάς το κυριεύεται ἀπὸ βαθύτατο οἶκτο :

«ὦ ἄνθρωποι, σεῖς πὸν μὲ θεωρεῖτε μνησίκαιο, τρελλὸ ἢ μισάνθρωπο, πόσο μὲ ἀδικεῖτε! Ἡ καρδιά καὶ ὁ χαρακτήρας μου ἦταν ἀπὸ τὰ παιδικὰ μου χρόνια φτιαγμένα γιὰ τὸ γλυκὸ αἶσθημα τῆς καλωσύνης».

Καὶ πάρα κάτω :

«ὦ Θεέ, πὸν βλέπεις ἀπὸ ψηλὰ τὸ βάθος τῆς καρδιάς μου, τὸ ξέρεις πὸς ἐκεῖ μέσα κατοικοῦν ἡ ἀγάπη στοὺς ἀνθρώπους καὶ ὁ πόθος γιὰ τὸ καλόν».

Ἀκόμα πιὸ κάτω ἀναφέρεται στὴν ἀνθρώπινη καὶ τὴν ἀτομικὴ του δυστυχία καὶ γράφει :

«Νὰ παρηγοριέται ὁ δυστυχῆς ὅταν συναντᾷ ἓναν ἄλλο δυστυχῆ, πὸν παρ' ὅλα τὰ ἐμπόδια τῆς φύσης, ἔκανε κάθε δυνατό γιὰ νὰ γίνῃ δεκτὸς στὸν κύκλο τῶν καλλιτεχνῶν καὶ τῶν ἀξιόλογων ἀνθρώπων».

Ὁ Βάγκνερ, ἀναφερόμενος στὴν κώφωση τοῦ Μπετόβεν, θέλησε νὰ τὸν παρομοιάσει μὲ τὸν *Τειρεσία* : «τὸν τυφλὸ μάντη, πὸν ὁ κόσμος τῶν φαινομένων τοῦ εἶναι κλειστὸς καὶ πὸν γι' αὐτὸ βλέπει μὲ τὸ ἐσωτερικὸ μάτι τὴν ἀρχὴ τῶν φαινομένων. Σ' αὐτὸν μοιάζει ὁ κουφὸς μουσικός, πὸν, μὴ ἐνοχλούμενος πιά ἀπὸ τὸ θόρυβο τῆς ζωῆς, ἀκούει κατὰ τρόπο μοναδικὸ τὶς ἀρμονίες τῆς ψυχῆς».

Ὁρατὰ γραμμμένο κείμενο γιὰ τὸν καλλιτέχνη. Ἡ δοκιμασία ὅμως τοῦ ἀνθρώπου θὰ ἀκολουθεῖ τὸν Μπετόβεν τυραννικὰ μέχρι τοῦ θανάτου του.

* * *

Τὸ μαρτύριο τῆς κωφότητάς του καὶ ἡ ἀναγκαστικὴ του ἀπομόνωση ἀπὸ τὴ ζωὴ μᾶς ὀδηγοῦν νὰ σκεφθοῦμε πόσο θὰ πρέπει ν' ἀναπτύχθηκε καὶ νὰ ἐδραιώθηκε στὴ συνείδηση τοῦ Μπετόβεν ὁ μεσσιανικὸς του ρόλος, μέχρι ν' ἀναμιχθεῖ

καὶ τελικὰ νὰ συγκερασθεῖ μὲ τὴν ἔμπνευσή του στὰ βάρη τοῦ ἐσωτερικοῦ του κόσμου, πὸν μόνο μὲ αὐτὸν εἶχε πιά τὴν εὐχέρεια νὰ συνδιαλέγεται. Ἡ κωφότητα τοῦ ἐπιτέθηκε σὰν τὸ γύπα στὸ σηκώτι τοῦ Προμηθέα. Μέσα στὴ νύχτα τῆς ἀπομόνωσής του δημιουργεῖ, ἐνῶ ἡ κάθε μέρα τὸν ἀπομακρύνει ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Τελείως ἀποκλεισμένος ἀπὸ τὸ θόρυβο τῆς ζωῆς καὶ μὲ τὸ φῶς τῆς σκέψης, πὸν ἀναγκαστικὰ τώρα δυναμώνει μέσα του, ὁ Μπετόβεν συνεχίζει τὸ ἔργο του ἀνεβαίνοντας ὄλο καὶ ψηλότερα, σὲ ἀπάτητες μέχρι τώρα κορφές τῆς τέχνης.

Ἄν ἡ παραγωγή του ἀπὸ τὸ 1814 ὡς τὸ θάνατό του εἶναι σχετικὰ μικρὴ σὲ ἀριθμὸ ἔργων, τὸ κάλλος τῆς εἶναι ἀσύγκριτα πιὸ ἀγνὸ καὶ ἀπέραντο ἀπὸ τὸ μέχρι τώρα μεγάλο του ἔργο. Εἶναι οἱ 5 τελευταῖες σονάτες γιὰ πιάνο, τὰ 6 τελευταῖα κουαρτέττα, ἡ Missa Solemnis καὶ ἡ Ἐνάτη Συμφωνία. Πρόκειται γιὰ ἔργα πὸν μᾶς ὑποβάλλουν καὶ μᾶς καθελώνουν ἀκόμα περισσότερο ἀπὸ τὰ προηγούμενα, καὶ πὸν μέσα τους ὁ Μπετόβεν μᾶς παρουσιάζεται σὲ ὀλόκληρη τὴν κλίμακά του: Καταβασανισμένος, συγχωρῶν, χαρούμενος. Τὸ πιὸ ὠραῖο καὶ πολύτιμο ἀπόσταγμα τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ πνεύματος ἐκφράζεται ἐδῶ μὲ τὴ μουσικὴ.

Ἡ δουλειά του μέσα στὴν τραγικότητα τῆς μοναξιάς, παίρνει τὸν χαρακτήρα τῆς θυσίας. Ὁ Μωϋσῆς δὲν ἦταν περισσότερο μόνος πάνω στὴν ἀνεμόδαρτη κορυφή τοῦ Σινᾶ. Ἡ φαινομενικὴ του μισανθρωπία, δίκαιο εἶναι νὰ θεωρηθεῖ ὡς πιὸ εὐεργετικὴ ἀπὸ ὅλες τὶς φιλανθρωπίες, πὸν κινεῦνται ἀνάμεσα στὴν ἀρετὴ καὶ τὴν κοινωνικὴ ἐπίδειξη. Δὲν εἶναι ἡ σκληρὴ καὶ ὑβριστικὴ μισανθρωπία τοῦ Τίμωνος τοῦ Ἀθηναίου στὸν Σαίξπηρ. Εἶναι ἡ ἀπελπισία τοῦ Ἡρακλῆ, ἀνίκανου νὰ ξαναφτιάξει τὴ ζωὴ στὰ μέτρα τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἴδιας του τῆς καλωσύνης.

Ἡ ἀπομόνωση τοῦ Μπετόβεν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, τοῦ ἐνίσχυσε τὴν ἔφεση πρὸς τὴ μάθηση. Ἄς ἦταν δυνατὸ ν' ἀφιερωθεῖ σὰν τὸν Φάουστ στὸ μαρτύριο νὰ ἐξαντλήσει τὴν ἀνθρώπινη γνώση!

Βυθίζεται στὸν Πλάτωνα. Αὐτὸ τὸ καθαρὸ πνευματικὸ φῶς τοῦ φαινόταν περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο ἱκανὸ νὰ τοῦ φωτίσει τοὺς δρόμους τῆς ἀλήθειας. Δὲν εἶναι δύσκολο νὰ καταλάβει κανεὶς πόσο μοροῦσε ν' ἀναστατώσει μιὰ τέτοια εὐαισθησία, ὅπως τοῦ Μπετόβεν, ἡ ἀναζήτηση τοῦ ὀρθοῦ. Διακρίνονται καθαρὰ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀναζήτησης αὐτῆς στὰ τελευταῖα του κουαρτέττα.

Ἡ ἀνεξάντλητη γενναιοδωρία τῆς εὐτυχίας πρὸς τὸν ἄνθρωπο, ἦταν γραπτὸ νὰ σκορπιστεῖ πλουσιοπάροχα ἀπὸ τὸν δυστυχέστερο τῶν ἀνθρώπων. Μέσα ἀπὸ κεῖ βλέπεις τὸν Προφήτη ν' ἀνεβαίνει, γιὰ νὰ σταθεῖ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ του. Γιατὶ ἂν ὁ Γκαίτε πεθαίνοντας ἐζήτησε («περισσότερο φῶς»), ὁ Μπετόβεν φαίνεται νὰ προστάζει μὲ τὸ ἔργο του («περισσότερο ὕψος, ἀκόμα πιὸ ψηλά»). Ἐκεῖ, πρὸς τὸ

ιδεατό τέραμα, τὸ χῶρο τῆς εὐδαιμονίας. Μακρὰ ἀπὸ «πᾶσαν βιοτικὴν μέριμναν» ἢ «πᾶσαν λύπην, δόνην ἢ στεναγμόν». Μὲ τὸ ἔργο του ὁ Μπετόβεν προσκαλεῖ σὲ μιὰν ἀπογείωση γιὰ τὸ οὐράνιο ταξίδι τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος πρὸς τὸ Θεῖον. Γιὰ τὴν κατάκτηση ὄλο καὶ μιᾶς ἀκόμα ψηλότερης σφαιρας, μέσα ἀπὸ ἓνα ὑπέροχο λίκνισμα, ἀπὸ μιὰ θεία ταλάντευση τῶν ἤχων...

Γιὰ κανένα μεγάλο ἄνδρα τῆς ἱστορίας δὲν ἔχουν γραφεῖ τόσα, ὅσα γιὰ τὴ ζωὴ, τὴν προσωπικότητα καὶ τὸ ἔργο τοῦ Λουδοβίκου βᾶν Μπετόβεν. Θὰ ἦταν, λοιπόν, μιὰ ἄσκοπη ἐπανάληψη ἂν ἤθελα νὰ παρουσιάσω ἀπὸ τὸ βῆμα τῆς Ἀκαδημίας βιογραφικὰ του στοιχεῖα. Θὰ ἔφθανε νὰ ὑπενθυμίσω πὸς τὰ παιδικὰ του χρόνια πέρασαν σκυθρωπά, δίχως τὴν σπιτική ζέστα. Ἡ ζωὴ τοῦ αὐτοσυστήθηκε ἀπὸ τὴν ἀρχὴν σὰν ἓνας βάνασος ἀγώνας, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ παραμελήσει τὴ μόρφωσή του, ἐγκαταλείποντας ἀπὸ νωρὴς τὸ δημοτικὸ σχολεῖο. Τὸ ἐρευνητικὸ ὅμως καὶ ἀνήσυχο πνεῦμα του τὸν ὀδηγοῦσε νὰ ἀγγίζει καὶ νὰ εἰσχωρεῖ στὰ μεγάλα θέματα, μὲ τὰ ὁποῖα μόνο ἐξαιρετικὰ ἀνεπτυγμένα πνεύματα ἦταν δυνατὸν νὰ καταπιαστοῦν.

Ἐπῆρξε στὴ ζωὴ του ὁ μεγάλος αὐτοδίδακτος. Εἶναι γνωστὴ ἡ ἀγάπη του στὸν Ὅμηρο, τὸν Πλάτωνα, τὸν Πλούταρχο, τὸν Σαίκσπηρ. Ἡ δίψα του γιὰ μάθηση τὸν ἔκανε νὰ παρακολουθεῖ τὶς παραδόσεις στὸ Πανεπιστήμιο. Ἦταν ἡ ἐποχὴ ποὺ ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση εἶχε ἀρχίσει νὰ κατακλύζει τὴν Εὐρώπη μὲ τὰ φιλελεύθερα δημοκρατικὰ της μηνύματα. Ἡ ἐλευθερία, ἡ ἰσότητα, τὸ πνεῦμα τῆς ἀδελφωσύνης μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, βρίσκουν τὸ πρόσφορο ἔδαφος μέσα του, διαποτίζουν τὴν ψυχὴ του καὶ μετουσιώνονται σὲ ἔργα ὑψηλῶν ἰδανικῶν.

* * *

Τὸ ἔργο τοῦ Μπετόβεν, ὡς σύνολο, θὰ μπορούσαμε νὰ τὸ κατατάξουμε σὲ δυὸ μεγάλες κατηγορίες. Σὲ κείνη ποὺ βλέπει πρὸς τὰ μέσα, πρὸς τὸν ἐσωτερικὸ, δηλαδή, πνευματικὸ καὶ ψυχικὸ βίον τοῦ συνθέτη, καὶ στὴν ἄλλη, ποὺ βγαίνει ἔξω στὸ φῶς, πρὸς τὸν κόσμον.

Ἡ πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει βασικὰ τὶς σονάτες του γιὰ πιάνο, τὴ μουσικὴ δωματίου καί, κυρίως, τὰ κοναρτέττα του. Θὰ λέγαμε πὸς τὰ ἔργα αὐτὰ ἀποτελοῦν ἰδιωτικὲς ἐκμυστηρεύσεις τοῦ Μπετόβεν πρὸς τὸν ἴδιο του τὸν ἑαυτό. Μέσα στὸν κλειστὸ αὐτὸ χῶρο, βρίσκει ὁλόκληρος ὁ ψυχικὸς του κόσμος τὴ λυτρωτικὴ του ἐκτόνωση. Ἐκεῖ ὁμολογεῖ τὶς θλίψεις του, τὸν πόνο γιὰ τοὺς χαμένους ἔρωτές του, ἀλλὰ καὶ τὰ ἰδανικά του, μὲ τὸ βλέμμα στραμμένο στοὺς οὐρανοὺς.

Ἐνα ἔξοχο δεῖγμα ἔργου αὐτῆς τῆς κατηγορίας, ἀποτελεῖ ἡ Σονάτα του γιὰ πιάνο, ἔργο 57, γνωστὴ μὲ τὸ ὄνομα *Appassionata*. Πρόκειται γιὰ μιὰ παρα-

χτική κραυγή τοῦ δημιουργοῦ της. Ἄν στήν Πέμπτη συμφωνία του, μέ τήν ὁποία συγγενεῦει τὸ ἔργο, ὁ Μπετόβεν ξεσπᾷ πρὸς τὸ τέλος της, πὸν καταναγάζεται ἀπὸ τὸ ποθητὸ λυτρωτικὸ φῶς, ἐδῶ στήν *Appassionata* δὲν ὑπάρχει λύτρωση. Γιὰ νὰ γίνεῖ ἀντιληπτὸ τὸ περιεχόμενό της, ὁ Μπετόβεν εἶπε: «Διαβάστε τὴν Τρικυμία τοῦ Σαίκσπηρ». Στὸ φίλο του *Schindler* ὑπῆρξε πῶ ἀινιγματικός: «Ἄν ἤξεραν πάνω σὲ τί σκέφθηκα, θὰ τρώμαζαν». Εἶναι τὸ ἔργο πὸν ὁ *Romain Rolland* χαρακτηρίζει ὡς ἀριστούργημα τῆς λογικῆς καὶ τοῦ πάθους καὶ ὁ Μπίσμαρκ βεβαιώνει ὅτι «Ἄν ἄκουγα συχνὰ αὐτὴ τὴ μουσική, θὰ εἶχα πάντοτε μεγάλο ψυχικὸ σθένος».

Τὸν ἀντίποδα στὸ ἀλύτρωτο τῆς Ἀπασσιονάτας, ἀποτελεῖ ἡ τελευταία Σονάτα γιὰ πιάνο τοῦ Μπετόβεν, ἔργον 111. Ἀπαλλαγμένη ἀπὸ ἐπίγειες φροντίδες καὶ πάθη, κατευθύνει τὸ πνεῦμα στήν ἰδεατὴ κλίμακα, πὸν ὁδηγεῖ πρὸς τὴ θέωση. Μετὰ τὴν προβληματικὴ ἀγωνία τοῦ ἀνθρώπινου πάθους, πὸν παρουσιάζεται στὸ πρῶτο μέρος, ἡ Ἀριέττα πὸν ἀκολουθεῖ μέ τις παραλλαγές της, σκαλοπάτια πρὸς τις οὐράνιες πύλες, ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ ὠραιότερα, ἂν ὄχι τὸ ὠραιότερο, τὸ πῶ κατασταλαγμένο μῆνυμα τοῦ Μπετόβεν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Τὸ ἀπλό, γαλήνιο καὶ βαθὺ θέμα τῆς ἀρχῆς, παραλλαγμένο στήν ἀνηφορικὴ του κλιμάκωση, μποροῦμε νὰ αἰσθανθοῦμε πὸς σημαίνει τὴν ἔναρξη τῆς ἀπογείωσης τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος πρὸς τοὺς ποθητοὺς χώρους τῆς θείας εὐδαιμονίας, ἐκφρασμένης στὸ τέλος μέ ἓνα ἀέρινο τρίλλο, σὰν κρυστάλλινο περιβλήμα τοῦ οὐράνιου θόλου... Κατὰ τὸν *Cortot*, εἶναι ἡ νύχτα μέ τὸ μυστήριον καὶ τοὺς φόβους της. Μιὰ νύχτα ὁμως, θὰ λέγαμε ἐμεῖς, σύνορον μέ τὸ λυτρωτικὸ λυκανγές, πάνω, ψηλά, σὲ χώρους ἐξωγήινους, κἀτί σὰν τὴ βραχμανικὴ νιρβάνα, ὅπου ἡ ἕλη διασπᾶται, οἱ διαστάσεις, τὰ χρώματα, ὁ χρόνος παύουν νὰ ὑπάρχουν καὶ τὸ πᾶν γίνεται ἀκτινοβολία...

Ἡ ἄλλη μεγάλη κατηγορία τῶν ἔργων τοῦ Μπετόβεν ἀποτελεῖται ἀπὸ τις Συμφωνίες, τὰ Κονσέρτα, τὴν ὄπερα *Fidelio* καὶ τὴν *Missa Solemnis*. Ἔργα μεγάλα, ὀρχηστρικῶν καὶ φωνητικῶν συνόλων, συνθέσεις τοῦ «ἀνοιχτοῦ χώρου», βλέπουν κατ' εὐθείαν πρὸς τὸν κόσμον, μέσα σ' ἓνα ἄπλετο φῶς.

* * *

Ἀποτραβηγμένος ἀπὸ τὸν κόσμον ἀναγκαστικά ἢ θεληματικά δὲν ἔχει σημασία, ἀρνούμενος τὴν εὐτελεῖ ἐπιταγὴ στήν κοινωνικὴ ὑποταγή, ἐξωτερικὰ μόνος καὶ δυστυχής, ἀλλὰ μέσα του ἐλεύθερος, ὁ Μπετόβεν ἔπλαθε μέ τὰ ἴδια του τὰ χέρια τὴν εὐτυχία τῶν ἀνθρώπων μέσα ἀπὸ τὴν προσωπικὴ του δυστυχία.

Βυθίστηκε μόνος του στὸν πόνο καὶ τὴν ἀγωνία, ὅπως ἀκριβῶς ἀποσύρθηκε μέ τὴν κωφότητά του ἀπὸ τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον στὸ σκοτάδι τῆς ἀπομόνωσης, γιὰ ν' ἀνοίξει μέ τὴν τέχνην του τοὺς πάμφωτους δρόμους, πὸν ὁδηγοῦν οἱ μεγάλοι

δραματισμοί, και να τεθεί ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἀτέρμονης πορείας γιὰ τὴν προαγωγή και ἐξύψωση τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ τέχνη του δὲν προσφέρει μόνο τὴ μαγεία τοῦ αἰσθητικοῦ ἀπόλυτου, καθὼς γίνεται μὲ ἄλλους μεγάλους δημιουργούς. Οἱ ἤχοι της, δουλεμένοι μὲ ἰδρώτα και αἷμα ἀπὸ τὴν ἀναζήτηση τῆς τελειότητος, ξεφεύγουν ἀπὸ τὰ συνηθισμένα ὄρια τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας, ὅσο μεγάλη και ἂν εἶναι αὐτή. Περνοῦν δικαιοματικά στοὺς χώρους τῆς φιλανθρωπίας, μὲ τὴν ἐτυμολογική και εὐρύτατη ἔννοια. Τῆς βοήθειας, δηλαδή, τοῦ ἀδύνατου ἀνθρώπου νὰ στερεωθεῖ πρῶτα στὰ πόδια του, γιὰ ν' ἀνοίξει ὕστερα και νὰ πλατύνει τὰ φτερά του, ἔτοιμα κάποια στιγμή νὰ πετάξουν σὲ σφαίρες ὑπεργήινες, σὲ οὐρανοὺς μακρινούς . . .

Και εἶναι τόσο προσιτὴ ἢ ἐπαφὴ τῶν ἀνθρώπων μὲ τὸν Μπετόβεν. Γιατὶ τὰ ἔργα του δὲν εἶναι πίνακες ἢ γλυπτά, ποὺ ἀνήκουν σὲ μακρινὰ μεγάλα μουσεῖα ἢ σὲ ἰδιωτικὲς συλλογές, ἀπρόσιτα στὰ ἑκατομμύρια τῶν ἀνθρώπων. Εἶναι ἤχοι, ποὺ δὲν ἀγοράζονται οὔτε πουλιοῦνται, ἀλλὰ διαχέονται στὸν αἰθέρα γιὰ νὰ μοιραστοῦν ἰσότημα στοὺς ἀνθρώπους, γιὰ τοὺς ὁποίους ἐργάσθηκε ὁ Μπετόβεν.

Ἀποτελεῖ αὐτὸ ἓνα προνόμιο τῆς δημιουργικῆς μουσικῆς τέχνης, ἀφοῦ σὲ ἀντίθεση πρὸς ὅλες τὶς ἄλλες καλὲς τέχνες, τὰ «ὄλικά» της, ποὺ ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἤχους και ρυθμούς, εἶναι ἄϋλα, ἀθέατα, ποὺ μόνο ἡ ψυχὴ και ὁ νοῦς τοῦ μουσικοῦ δημιουργοῦ μπορεῖ νὰ τὰ συλλάβει, ἐπιλέγοντάς τα μέσα ἀπὸ τὸν στρόβιλο και τὴν περιδίνισή τους στὸ ἄπειρο, γιὰ νὰ τὰ συναρμολογήσει και νὰ τὰ κατατάξει σύμφωνα μὲ τοὺς σκοποὺς και τὶς αἰσθητικὲς τοῦ ἀπαιτήσεις και νὰ τοὺς δώσει τὴ γραφικὴ τους παράσταση, ποὺ ἀποτελεῖ τὴ μόνη ὑλοποίησι τοῦ «ἄϋλου σώματος» τῆς μουσικῆς. Ἔτσι θὰ εἶναι ἔτοιμα νὰ τεθοῦν στὴ διάθεσι τῶν ἐκτελεστῶν, ποὺ θὰ μεταδώσουν, ἄλλος περισσότερο, ἄλλος λιγώτερο, τὴν οὐσία και τὸ περιεχόμενο τῆς μουσικῆς συνθέσεως.

Ἄπειρα μουσικὰ ἔργα, ὅπως εἶναι γνωστό, ἔχουν γραφτεῖ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποὺ ἐπινοήθηκε ἡ μουσικὴ σημειογραφία. Ἐλάχιστα ἀναλόγως ἔχουν ἐπιζήσει και ἐλάχιστα θὰ ἐπιζοῦν πάντα, ὅσα ἀντέχουν στὴ δοκιμασία τῆς λυδίας λίθου, ποὺ ἀποτελεῖ γι' αὐτὰ ὁ χρόνος. Τὴν παράταση τῆς ζωῆς τους τὴν ὑπογράφει πάντα ὁ μεγάλος ἀποδέκτης, τὸ εὐρὸν παγκόσμιο κοινό. Και εἶναι αὐτό, ποὺ ὁμόφωνα, ἢ καλλίτερα ὁμόφωνα ἔχει παρατείνει μέχρι σήμερα τὴ βασιλεία τοῦ πνεύματος τοῦ Μπετόβεν. Πολλὲς φορὲς μπορεῖ νὰ ἔχει ἀκούσει και πρόκειται ν' ἀκούσει τὰ ἔργα του. Κάθε φορὰ θ' ἀνακαλύπτει και κάτι τὸ νέο μέσα ἀπ' αὐτά, ποὺ θὰ προστίθεται στὸ μεγάλο ἐνεργητικὸ τους, γιὰ τὴν ἀσφαλέστερη ἐδραίωσή τους μέσα στὸν ψυχικὸ κόσμον τῶν ἑκατομμυρίων ἀκροατῶν.

Πόσο στὴν περίπτωσι Μπετόβεν ὁ ἤχος ξεπερνᾷ τὴ δύναμι και τὴν πειστι-

κότητα τοῦ λόγου ! Πόσο εἶναι στενή ἡ ἐπαφή πνευμάτων καὶ ψυχῶν τοῦ μεγάλου δημιουργοῦ μὲ τὸ κοινό του, ἱκανὴ νὰ τὸ κατευθύνει καὶ νὰ τὸ συγκλονίσει ! Νὰ τὸ ὀδηγήσει σὲ τόπους ἄγνωστους, ἄβιτους, ὅπου δὲν ἔχει τὴ δύναμη νὰ εἰσχωρήσει ὁ λόγος. Ἐκεῖ ὅπου ὁ νοῦς βυθίζεται σὲ ἄφωνο στοχασμὸ ἢ σὲ ἔκσταση, γιὰ νὰ πάρει, συνειδητὰ ἢ ἀσυνειδητὰ, τὴ νέα τοποθέτησή του, νὰ δημιουργήσει τὴν πίστη του ἢ νὰ τὴν ἐπεκτείνει, νὰ χαράξει, χωρὶς ἴσως νὰ τὸ ἀντιληφθεῖ, νέους δρόμους τῆς σκέψης του.

Μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἐνεργητικὴ σιωπῇ, ἡ ψυχὴ ἀνοίγει. Τότε εἶναι δυνατόν ὁ ἄνθρωπος νὰ αἰσθανθεῖ ἀποῦλοποιημένος, ἔτοιμος νὰ παρασυρθεῖ πρὸς τοὺς χώρους, ὅπου ὀδηγεῖ ἡ ὕψηλὴ τέχνη.

Αὐτὴ τὴν ἀνάταση συνεχίζει νὰ μᾶς χαρίζει πάντα ὁ Μπετόβεν, 150 χρόνια μετὰ τὸ θάνατό του. Καταλύοντας τοὺς φραγμοὺς τοῦ χρόνου, τὸ πνεῦμα του ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ζωντανό. Σφύζει ἀπὸ δύναμη. Πάλλεται, διδάσκει, φρονηματίζει, ἐνθαρρύνει, ἐξυψώνει.

Ἀναφερόμαστε σήμερα σὲ μιὰ μεγαλοφυΐα, πὸν πέρασε σὰν ἓνα φωτεινὸ μετέωρο ἀπὸ τὸν πλανήτη μας, τὸ φῶς ὅμως ἔμεινε ἀπὸ πάνω μας. Ἀκόμα περισσότερο μνημονεύουμε τὸν ἄνθρωπο, πὸν ἔζησε τὴ ζωὴ του παλεύοντας στῆθος πρὸς στῆθος μὲ τὶς ἀντίξοες περιστάσεις της, μέσα σὲ ἀφάνταστες δυσκολίες καὶ κακουχίες, μὲ τὴν πιὸ σκληρὴ γι' αὐτὸν ἀναπηρία, μὲ τὴ φτώχεια, τὴν ἐγκατάλειψη, ἀλλὰ μὲ ἀποκλειστικὸ του σκοπὸ νὰ ὀδηγήσει τοὺς ἀνθρώπους ψηλά.

Ὅσο ζοῦσε, αἰσθάνθηκε πολλὰς φορὰς νὰ λυγίζει. Ἡ ἀκαταδάμαστη ὅμως θέληση, μαζὶ μὲ τὴν ἐπίγνωση τῆς ἀποστολῆς του, τὸν ὄρθωνε καὶ πάλι.

Τὸ μόνο πὸν τὸν ἀνακούφιζε στὸν πόνο τῆς ζωῆς, ἦταν ὁ ὀραματισμὸς τῆς χαρᾶς τοῦ ἀνθρώπου. «Μὲ τὸν πόνο ἢ χαρά». Εἶναι δικὰ του τὰ λόγια. Μέσα στὴ συμπτυκνωμένη αὐτὴ φράση, ἐννοοῦσε τὴ δικαίωση πὸν ἀκολουθεῖ ἀναπόφευκτα κάθε εἰλικρινῆ ἀνθρώπινο μόχθο. Καὶ ἦταν αὐτός, πὸν ἀνέλαβε νὰ μοχθήσει, γιὰ νὰ προσφέρει τὴ χαρὰ στοὺς συνανθρώπους του.

Ὁνειρο παληό, ἀπὸ τὰ 1793, πὸν δὲν πραγματοποιοῦσε. Τώρα ὅμως αἰσθανόταν ὄριμος. Καρφωμένος στὸ σταυρὸ τοῦ μαρτυρίου τῆς ζωῆς του, ὀραματιζόταν τὴ μεγάλη θεότητα πὸν λέγεται χαρὰ, νὰ ἔρχεται καὶ ν' ἀγκαλιάζει τοὺς ἀνθρώπους.

Διάλεξε γιὰ τελευταῖο μέρος τῆς 9ης Συμφωνίας του τὸ κείμενο ἀπὸ τὴν («Ὁδὴ στὴ Χαρά») τοῦ ἀθάνατου Schiller, ὅπως τὸν ἔλεγε. Καὶ στίς 7 Μαΐου τοῦ 1824, οἱ Βιεννέζοι ἄκουγαν σὲ πρώτη ἐκτέλεση τὴν Ἐνάτη Συμφωνία μαζὶ μὲ τὸ ἄλλο του ἀριστούργημα, τὴν Missa Solemnis. Ποτέ, ἴσως, ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου δὲν θὰ εἶχε αἰσθανθεῖ τὴ φρικίαση ἀπὸ τὴ γιγάντια προῆ τῆς μεγαλοφυΐας, ὅσο

τὴν ἡμέρα ἐκείνη. Ἐξαλλος ὁ κόσμος ἀπὸ ἐνθουσιασμοῦ. Ἡ φρενίτιδά του ξεπέ-
ρασε κάθε προηγούμενο. Τὸ κοινὸ φώναζε, οὔρλιαζε, κουνούσε τὰ μαντήλια,
ἐκλαιγε. Καὶ ὁ Μπετόβεν ἀπὸ τὴ θέση του ἔβλεπε μόνο τὸ ξεσήκωμα τῶν
ἀνθρώπων. Καὶ λιποθύμησε. Τὸν μετέφεραν σὲ φιλικὸ σπῖτι, ὅπου ἔμεινε τὴ νύχτα
καὶ τὸ ἄλλο πρωί, γτυμένος, ἄφωνος, νηστικός.

Τώρα ἐνοιωθε ἀκόμα περισσότερο τὸν ἑαυτό του σὰν τὸν μεγάλο ὑπεύθυνο
τοῦ πνεύματος πάνω στὴ μοίρα τῶν ἀνθρώπων.

* * *

Ἡ περίπτωση Μπετόβεν ξεπερνᾷ τὰ ὅρια τῆς ἀνθρώπινης δυνατοῦτητας.
Ἀποτελεῖ τὴν ἐνσάρκωση ἑνὸς ξεχωριστοῦ στοιχείου τῆς φύσης, δυναμικοῦ, πει-
σματικοῦ, κατακτητικοῦ.

Ἄν ὑπῆρξε ὁ ἀνύποτος κομιστής τοῦ θείου μηνύματος. Ἦταν ὁ σκληρὸς
μαχητής, ὁ πολεμιστής πὸν χάλκεψε τοὺς ἥχους του μὲ ὄνειρα καὶ ἀπογοητεύσεις,
γιὰ νὰ τοὺς ἀνεβάσει μὲ τὸ ἀπαράμιλλο πνεῦμα του ψηλά.

Ποιὸς ἄλλος σὰν κι' αὐτὸν δὲν θὰ ἔχανε τὸ θάρρος του; Πάντα πληγωμένος,
ἀλλὰ πάντα μὲ τὸ ὄπλο του ψηλά, μᾶς διδάσκει πῶς θὰ ζοῦμε ἐλεύθεροι ἀνάμεσα
στοὺς ἀνθρώπους.

Ἦταν καὶ θὰ εἶναι τὸ καταφύγιο κάθε ψυχῆς, ἀπὸ τὴν πιὸ ἥρωικὴ ὡς
τὴν πιὸ κυνηγημένη. Ἡ πρώτη θὰ βρεῖ στὴ ζωὴ καὶ στὸ ἔργο του τὴν πιὸ τέλεια
ἀνταπόκριση. Ἡ ἄλλη θὰ συναντήσει τὴ μεγάλη της παρηγόρια καὶ τὴ ζεστὴ
θαλπωρὴ, ἀντλώντας δύναμη ἀπ' τὸ παράδειγμα Ἐκείνου, πὸν ὄχι μόνο δὲν ἐλύ-
γισε στὸ ἀλύπητο μαστίγωμα τῆς μοίρας, ἀλλὰ μέσα ἀπ' τὸν ἀτομικὸ του πόνο,
ἔκανε νὰ ξεπεταχτεῖ ἡ ζωοδότρα αἰσθητικὴ χαρὰ τῆς ὑψηλῆς τέχνης στὰ ἑκατομ-
μύρια τῶν ἀνθρώπων τόσων γενεῶν.

Ἐνα ἀμάραντο κλωνάρι εὐγνωμοσύνης, βγαλμένο ἀπ' τὴν ψυχὴ τῆς ἀνθρω-
πότητας, θὰ στεφανώνει πάντα τὴν ἀθάνατη μνήμη τοῦ μεγάλου ὁδηγητῆ της στὴ
ζωὴ καὶ τὴν τέχνη, τοῦ Λουδοβίκου βᾶν Μπετόβεν.